

Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice

Kamila Svobodová

Struktura prezentace

- Demografické stárnutí v ČR od počátku 90. let 20. století a jeho perspektivy do budoucna
- Důsledky demografického stárnutí
- Životní situace seniorů z mikrosociální perspektivy
- Mezigenerační kontakty a solidarita v rodině
- Poskytování péče seniorům
- Doporučení

Příspěvek vznikl v rámci grantového projektu MŠMT „Aktivní stárnutí, rodina a mezigenerační solidarita“ (č. 2D06004)

Demografické stárnutí v ČR

- Demografické stárnutí postihuje v současnosti všechny vyspělé země a stává se tak jednou z **nejzávažnějších a nejdiskutovanějších společenských otázek.**
- V ČR je od poč. 90. let 20. století patrné snižování zastoupení dětské složky v populaci v důsledku poklesu porodnosti a zároveň nárůst podílu seniorské populace způsobený zlepšováním úmrtnostních poměrů.
- V roce 2006 u nás poprvé došlo k převaze procentuálního zastoupení osob starších 65 let a tato převaha se od té doby zvyšuje.
- Podle dlouhodobých prognóz bude podíl starších osob v populaci ČR stále **narůstat.**
- Podstatný se přitom stane nárůst podílu lidí ve věku nad 70 let, resp. 80 let, což může mít mnoho důležitých důsledků pro společnost.

Tab. 1: Vývoj charakteristik věkové skladby, naděje dožití při narození a indexů zatížení produktivní složky obyvatelstva ČR mezi lety 1991 až 2008, vybrané roky

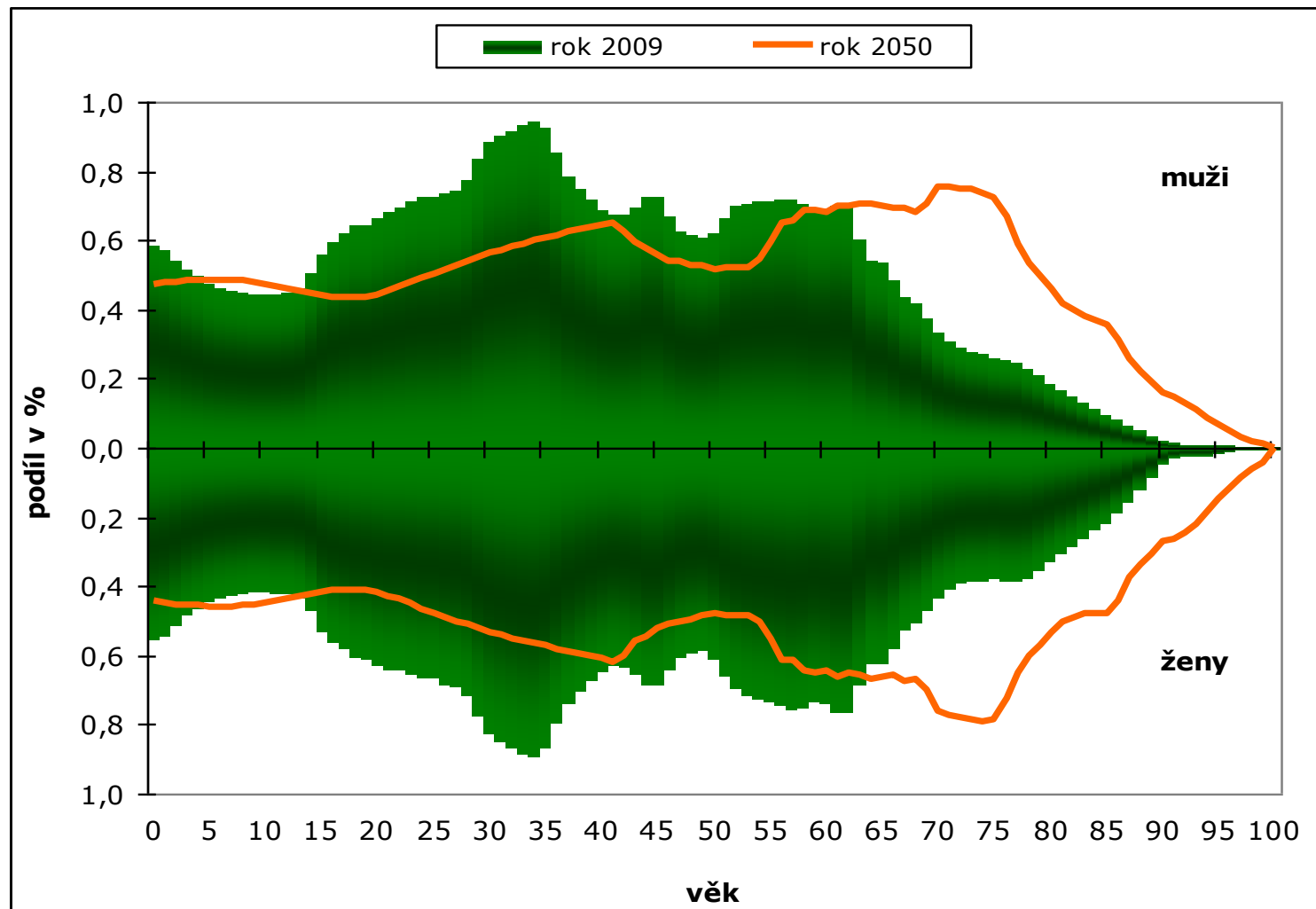
	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2006	2008
0-14	20,6	19,4	18,3	17,4	16,6	15,9	15,2	14,6	14,4	14,1
15-59	66,7	67,6	68,4	69,0	69,6	70,2	70,9	71,2	71,2	71,0
65+	12,7	13,0	13,3	13,6	13,8	13,9	13,9	14,2	14,4	14,9
e0 muži	68,2	69,2	69,7	70,5	71,4	72,1	72,0	72,9	73,4	74,0
e0 ženy	75,7	76,4	76,6	77,5	78,1	78,4	78,5	79,1	79,7	80,1
Průměrný věk	36,5	36,8	37,3	37,9	38,5	39,0	39,5	40,0	40,2	40,5
Index stáří	62,0	66,8	72,5	78,1	83,1	87,2	91,6	97,0	100,2	105,1
Index závislosti	19,1	19,2	19,4	19,7	19,8	19,7	19,7	20,0	20,2	20,9

Pozn.: Index stáří – počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0-14 let

Index závislosti – počet osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15-64 let

Zdroj: ČSÚ

Graf 1: Reálná a předpokládaná věková struktura obyvatelstva ČR v letech 2009 a 2050

Zdroj: ČSÚ

Důsledky demografického stárnutí

- Dotýkají se **všech sfér** sociálního a ekonomického vývoje.
- Nečastější **obavy** se pojí s:
 - udržitelností financování důchodových systémů
 - růstem nákladů na sociální zabezpečení a zdravotní péči
 - nedostatkem pracovních sil na trhu práce
- Vedle reflektování negativních dopadů stárnutí společnosti je však třeba si uvědomit, že narůstající délka lidského života je výsledkem dlouhodobých snah o zvyšování kvality lidského života a životní úrovně a zlepšování zdravotního stavu populace, a je třeba ho vnímat jako **pokrok**.
- Je proto nutné co nejefektivněji **využít znalosti a potenciál** přibývajících počtu seniorů.
- Proces populačního stárnutí se promítá nejen do postavení seniorů ve společnosti, ale též **do sféry soukromé**, do mezigeneračních vztahů a vztahů uvnitř rodiny.

Mezigenerační kontakty a solidarita v rodině

- **Mezigenerační solidarita** a vzájemná výpomoc mezi rodinnými příslušníky je i přes veškeré společenské změny stále **velice významná** a české **rodiny** jsou poměrně **soudržné**.
- Při hodnocení mezigeneračních vztahů v rodinách a posuzování jejich intenzity důležité znát mimo jiné **vnější podmínky** ovlivňující možnost vzájemného setkávání – vzdálenost mezi místy bydliště a frekvenci vzájemných kontaktů.
- V rodinách je patrná jednoznačná tendence bydlet v poměrně **těsné blízkosti** svých rodinných příslušníků.
- Blízcí příbuzní se v českých rodinách mezi sebou **stýkají poměrně často**.

Tab. 2: Doba trvání cesty z domova respondenta na místo bydliště rodinných příslušníků (v %)

	za rodiči	za otcem	za matkou	za 1. dítětem	za 2. dítětem
do 15 minut	36,7	23,5	33,6	29,1	29,3
do 30 minut	26,4	23,4	26,3	25,2	28,0
do 1 hodiny	18,3	20,5	18,0	21,4	18,6
do 2 hodin	10,3	13,5	10,7	11,0	12,3
více než 2 hodiny	8,4	19,1	11,4	13,4	11,7
N	2229	1176	2218	3460	2270

*Pozn.: Za rodiči – oba (biologičtí) rodiče žijí společně; za otcem/za matkou – rodiče spolu nežijí.
Výběrový soubor vážený na populaci.*

Zdroj: GGS 2008

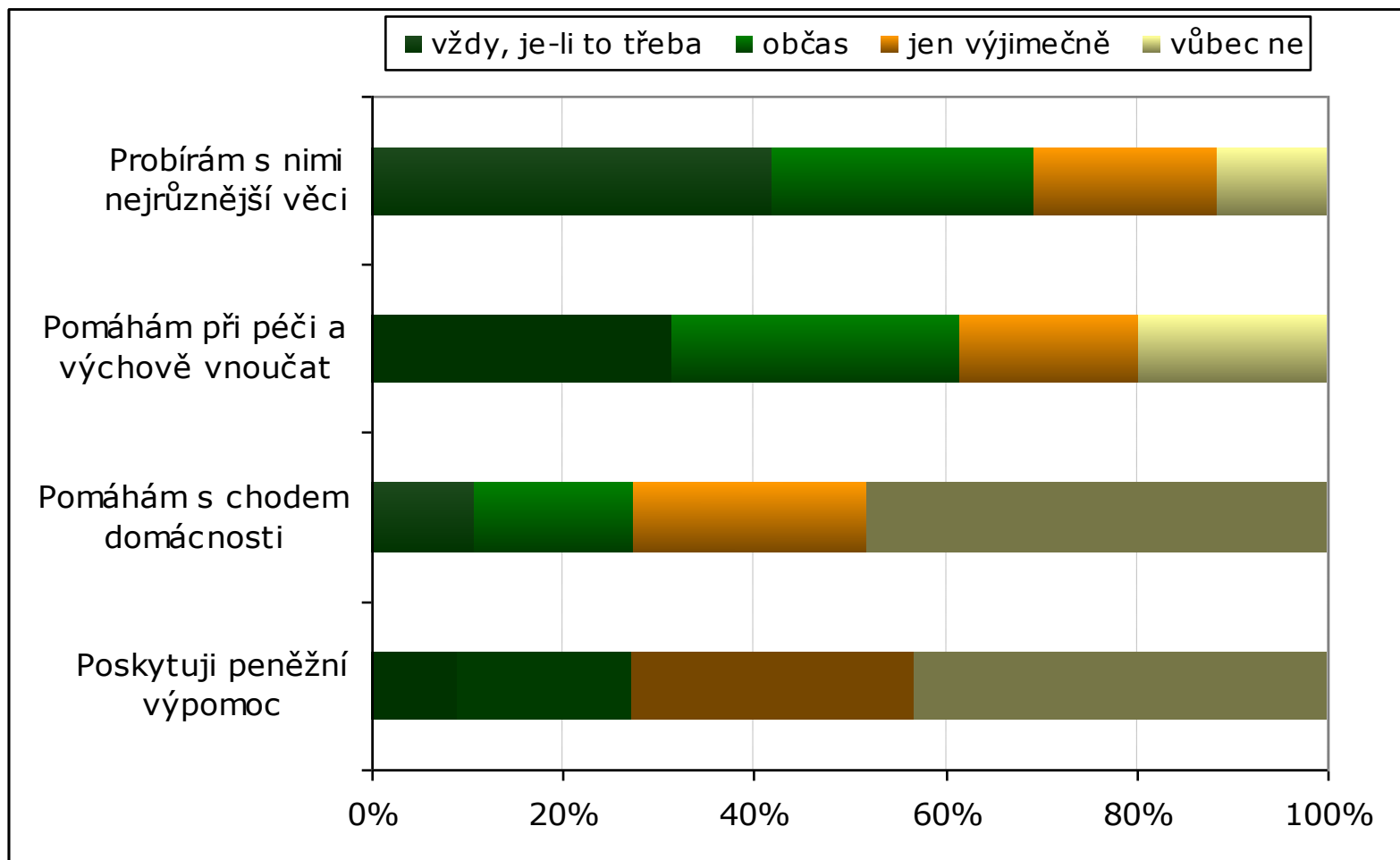
Tab. 3: Četnost návštěv rodinných příslušníků (v %)

	za rodiči	za otcem	za matkou	za 1. dítětem	za 2. dítětem
5-7x týdně	13,1	5,4	13,4	11,0	11,2
3-4x týdně	9,6	4,3	10,1	11,1	10,6
1-2x týdně	36,9	21,0	35,2	32,8	35,2
2-3x měsíčně	16,6	16,8	15,5	15,9	16,0
1x měsíčně	15,3	18,6	13,4	14,9	13,8
méně než 1x měsíčně	8,4	33,8	12,4	14,4	13,2
N	2477	999	2310	3094	1995

*Pozn.: Za rodiči – oba (biologičtí) rodiče žijí společně; za otcem/za matkou – rodiče spolu nežijí.
Výběrový soubor vážený na populaci.*

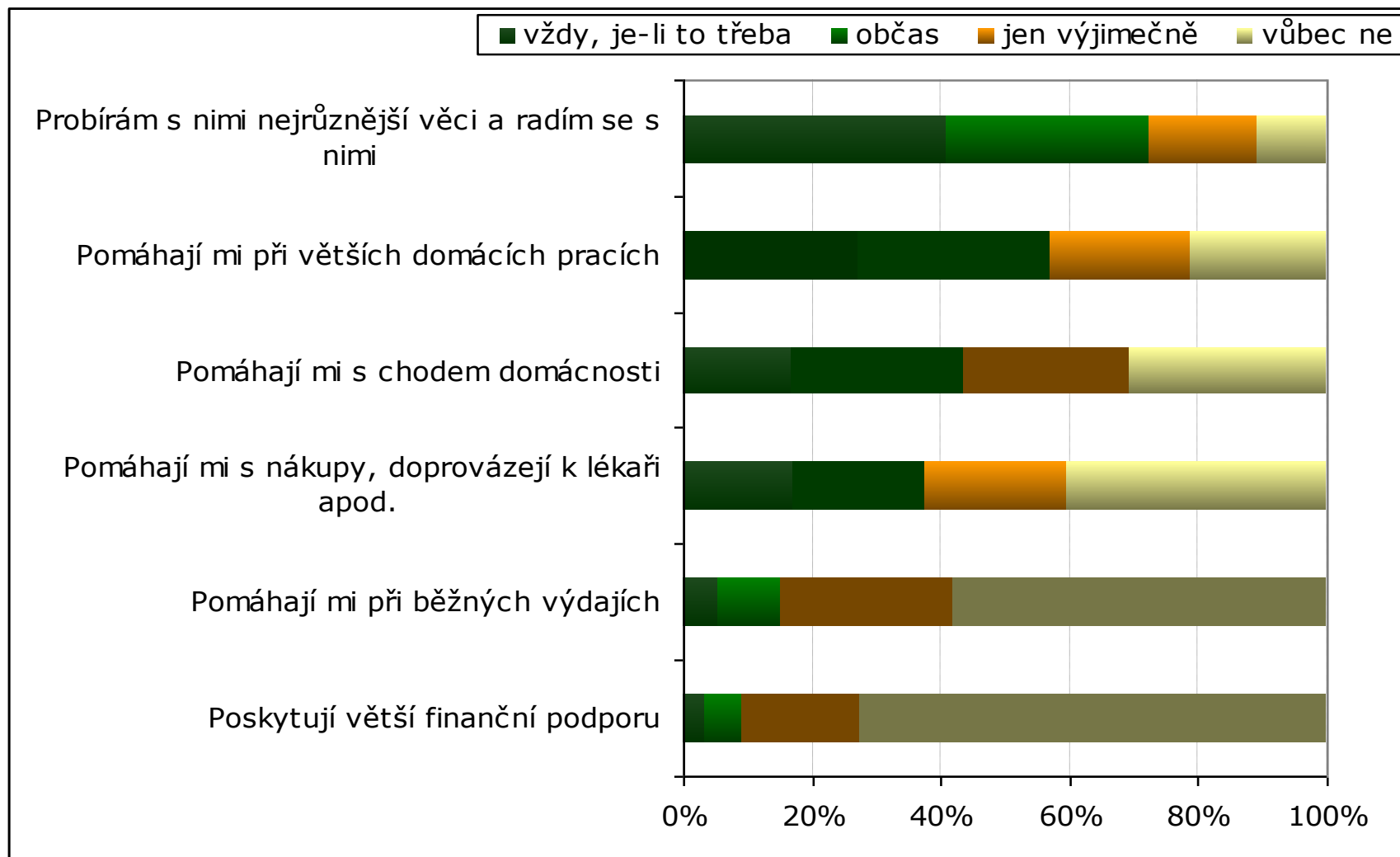
Zdroj: GGS 2008

Graf 2: Jak často poskytnete svým dětem a jejich rodinám následující podporu? (v %)

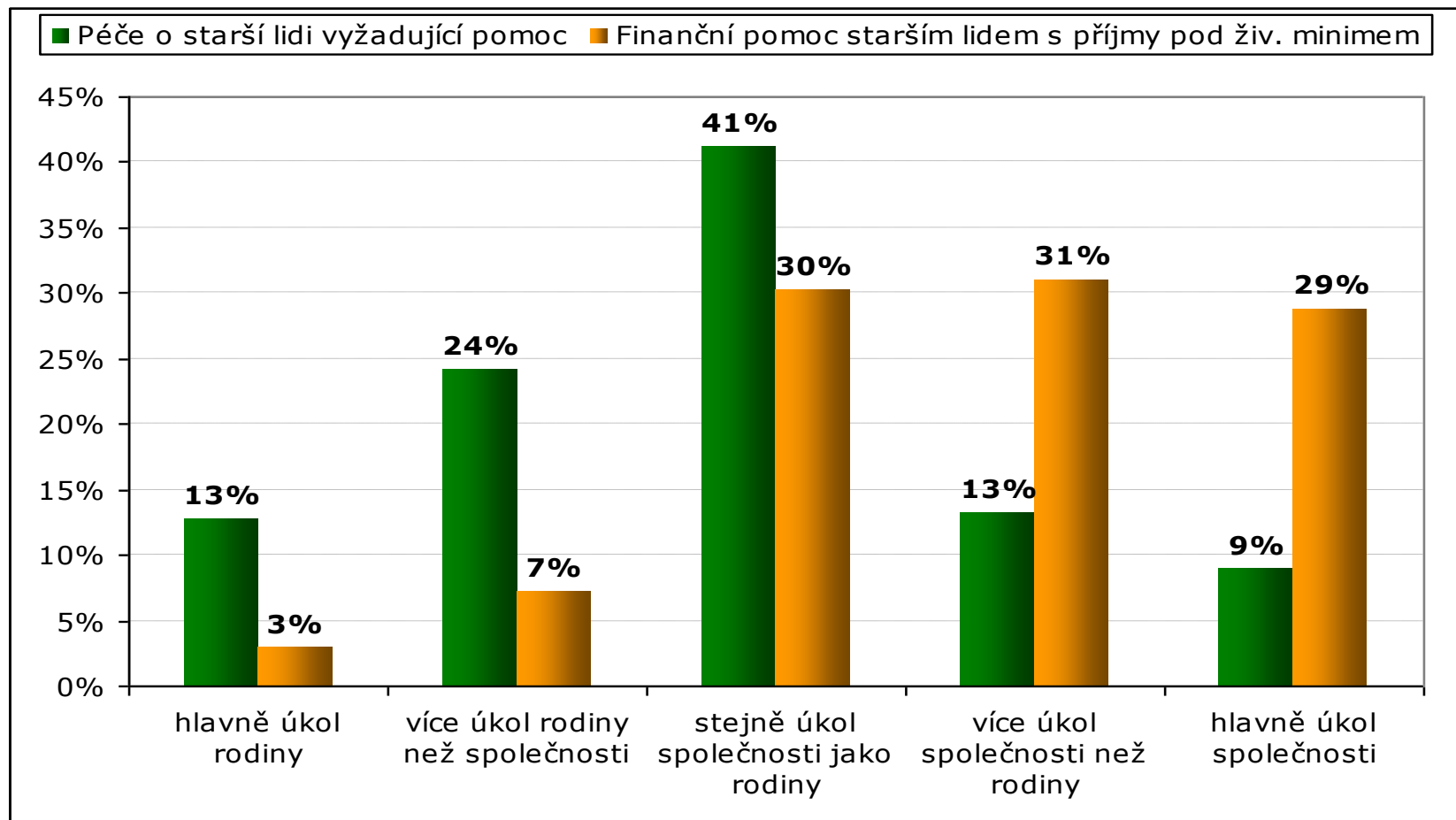
Zdroj: Život ve stáří 2002

Graf 3: Jakou pomoc Vám poskytují Vaše děti? (v %)

Zdroj: Život ve stáří 2002

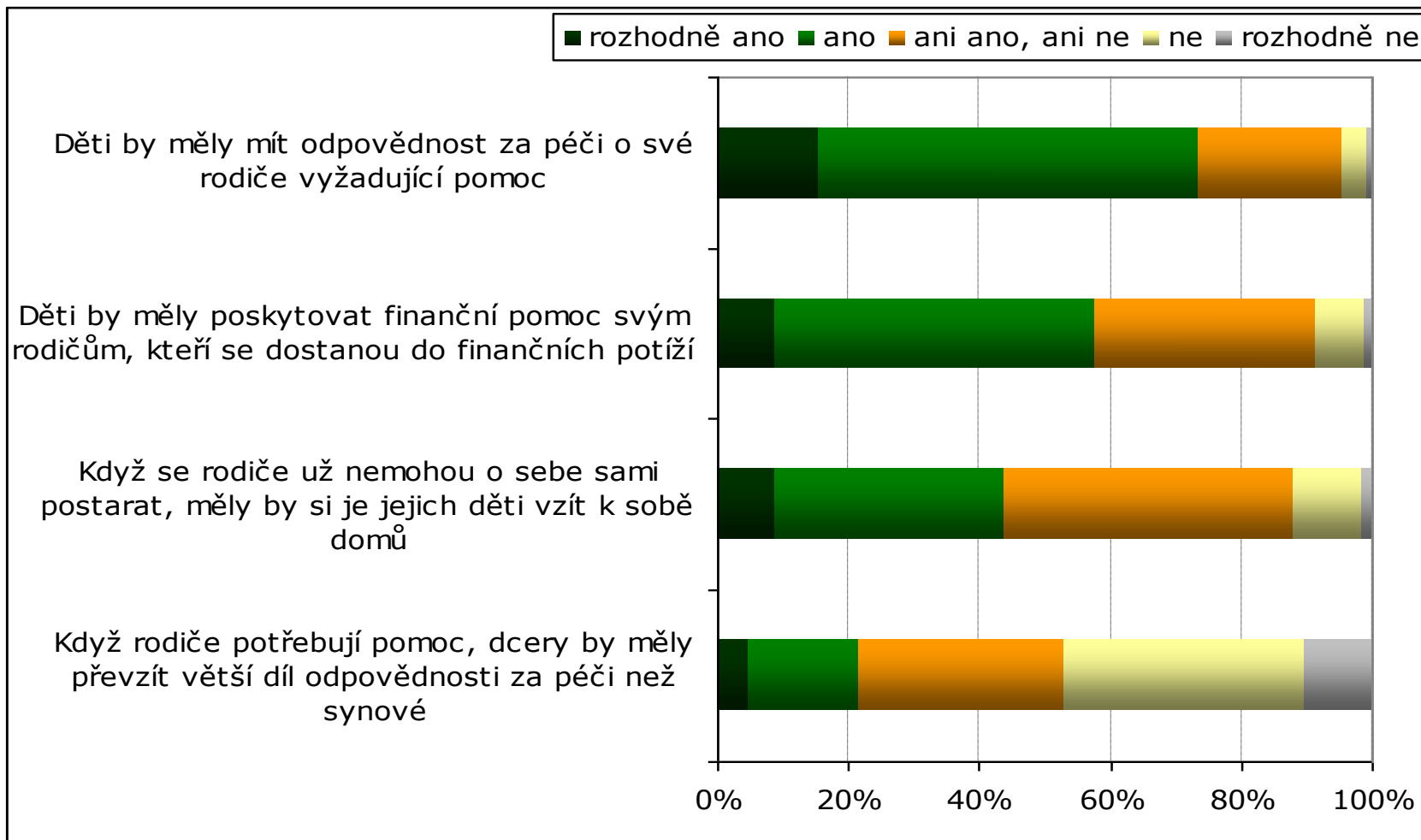
Graf 4: Je péče o starší lidi vyžadující pomoc v jejich domově a finanční pomoc starším lidem hlavně úkol společnosti, rodiny nebo obou? (v %)

Pozn.: Výběrový soubor vážený na populaci.

Zdroj: GGS 2008

Graf 5: Souhlas s následujícími výroky: (v %)

Pozn.: Výběrový soubor vážený na populaci.

Zdroj: GGS 2008

Poskytování péče seniorům v rodině

- Péči stárnoucím rodičům poskytují ve většině případů **ženy**, péče ze strany mužů se ponejvíce soustřeďuje na pomoc fyzickou.
- Tato péče je vnímána jako „práce z lásky“, morální závazek a povinnost, která může zatěžovat vztahy v rodině, ale na níž mají příbuzní nárok.
- V případě ztráty soběstačnosti by většina respondentů nejraději zůstala žít ve svém **původním bytě**, za pomoci svých dětí, případně odborné instituce.
- Budoucí domácí péče je však „ohrožena“ **snižování počtu potenciálních pečovatелů** z řad rodiny.

Doporučení

- Cílem je podporovat **život v přirozeném prostředí** i v případě ztráty soběstačnosti.
- Podporu rodiny při poskytování péče má zajišťovat stát, který by se měl snažit **vytvářet podmínky pro možnost kombinace** péče rodinné a nerodinné tak, aby nebyl problém skloubit péči se zaměstnáním, případně soukromými závazky a zájmy pečovatele.
- Je třeba rozšiřovat (případně zkvalitňovat) nabídku alternativních forem péče k péči rodinné, zejména **terénních a ambulantních služeb**, které:
 - budou reflektovat aktuální individuální potřeby
 - umožní zachovat si alespoň částečnou nezávislost
 - poskytnou co největší možnost volby

Doporučení

- Zároveň je třeba utvářet i další **širší podmínky** pro plnohodnotný a samostatný život v přirozeném prostředí.
- V případech, kdy se stane nevyhnutelnou péče ústavní, je nezbytné zajistit **dostupnost vhodných pobytových zařízení**, jejichž kapacity jsou však v současné době omezené a územní rozmístění nerovnoměrné.
- V nich je nutný **individuální přístup** ke každému z klientů a snaha co nejvíce přiblížit pobyt uživatelů životu v domácím prostředí, spolu se zachováním co nejvyšší míry **soukromí**.

Děkuji za pozornost!

kamila.svobodova@vupsv.cz

